

Dnevnik dubrovačkog partizana

UDK 949.713NOB:(497.13)DU

Borbenom pozivu KPJ 1941. godine spremno se odazvao i narod Dubrovnika. Najbolji njegovi sinovi i kćeri odmah su stupili u borbene redove te predvođeni KPJ ubrzo pokazali okupatoru i izdajnicima da ovaj slobodarski grad nije i neće biti pokoren. Porušen je most u Dubokoj Ljutoj, kidaju se stupovi i telefonske žice, oštećuje cesta Dubrovnik—Trebince, željeznička pruga kod Šumeta, napadnut je vlak kod Pločica i Vojskog Dola, rastavljene tračnice između Mikulića i Glavske, formiraju odbori narodne pomoći, napadaju žandari u Kuni i Dračama, formiraju partizanski logori kod Brijeste, Sresera, Kune i Potomja, odlaze borci u Hercegovački partizanski i Orjenski odred, prebacuje se hrana, oružje i sanitetski materijal u Hercegovinu itd... I slijedeće tri godine narod dubrovačkog kraja brani čast i slobodu svog naroda, oživljavajući tradicije svoga slobodarskog zavičaja, boreći se za plemenite ciljeve, aktivisti narodnooslobodilačkog pokreta nisu ustuknuli ni pred progonima, mučenjima i strijeljanjima. Odmazde neprijatelja samo su zbijale i jačale pokret, rađale nove partizanske borce. Uključujući se u jedinice narodnooslobodilačke vojske borci dubrovačkog područja borili su se širom zemlje i, zajedno s borcima iz ostalih krajeva, dali svoj udio u cjelokupnoj borbi za oslobođenje.

I

Nakon što je drug Tito poslao telegram »Oslobodite Trebinje i Dubrovnik!« jedinice XXIX hercegovačke divizije, druge dalmatinske proleterske brigade i XXVI divizije uz punu podršku Dubrovačkog i Konavoskog odreda oslobodile su 18. listopada Dubrovnik. Narod je istu večer pohrlio na ulice da pozdravi borce X hercegovačke brigade i II dalmatinske proleterske brigade. Sutradan je u Kazalištu održan veliki miting na kojem su govorili Marin Cetinić, tajnik Jedinственог narodnooslobodilačkog fronta za okrug Dubrovnik, komandant XXIX hercegovačke divizije general Vlado Šegrt i u ime Druge dalmatinske proleterske brigade Obrad Egić, koji je pozvao Dubrovčane »da od II dalmatinske stvore diviziju«. I zaista, Dubrovčani su masovno popunili redove Druge dalmatinske proleterske brigade, Devetnaeste divizije, mornaričke pješadije i tenkovske brigade. Sudjelujući u borbama za oslobođenje Boke, Mostara, Karlobaga, Jablanca, Raba, Cresa, Lošinja, Istre i Trsta mnogobrojni sinovi Dubrovnika ugradili su svoje živote u temelje nove socijalističke Jugoslavije. O njihovom borbenom putu i podvizima govori putopis iz rata (Ratne uspomene i U partizanima) kojeg je od Dubrovnika do Trsta vodio Ivan Tepšić —

Brko, posvetivši ga borcima Druge dalmatinske proleterske brigade. Pisac je rođen u Majkovima u seljačkoj obitelji te je vodio Dnevnik kako je najbolje znao i umio. A na kakve je poteškoće nailazio najbolje ilustriraju njegove riječi: »Rukopis donesen iz borbe bio je u raznim notesima i u bilježnicama, koje sam nalazio po švapskim nastambama i bunkerima«. U nemogućnosti da se štampa cijeli rukopis ovdje objavljujemo njegove najvažnije dijelove, dajući prednost onim akcijama koje su vezane uz Hrvatsko primorje, otoke i Istru. Želja nam je da objavljeni rukopis bude trajno svjedočanstvo jednog vremena, borbe, herojstva, žrtvovanja za ideale slobode i socijalizma.

BIJEG IZ RIJEKE DUBROVAČKE

Petak 8. IX 1944. g.

Koncem ljeta 1944. pronijela se vijest da će kolona od ništa manje nego deset hiljada Švaba proći preko Dubrovnika. Ta silna vojska bila je u Grčkoj pa se ima povlačiti. Budući su joj tamo preko Srbije zatvoreni i nesigurni puti boje se da bi tamo bili napadnuti i potučeni.

Partizanska komanda u selu Požarnom odlučila je da im kako tako omete prolaz, pade kocka na most preko rijeke Omble. Taj mali, desetak metara dugačak željezni most, nalazio se je u selu Komolcu, ispod visokog i strmog, skoro vertikalnog brda, gdje izvire rijeka Ombla. Glavna cesta koja vodi uzduž cijele Dalmacije, prolazi preko tog mosta. Na taj most, postavljena je straža, koja je povjerena domobranima...

Puna dva mjeseca provodili smo one koji su bježali, iz Dubrovnika, Brgata i Župe. To im je bio jedini prolaz, jer brdo je neprohodno a prevozi preko Rijeke su imali strogu kontrolu propusnica. Partizanska veza bila je sastavljena od nekoliko omladinaca iz Rijeke. Oni su došli u vezu sa našim komandrom straže Radeljemom, da će doći srušiti most sedmog ili osmog naveče. Radelj se imao dogovoriti sa svim stražarima, kud će koji bježati, jer tu više nema opstanka. Nema ni vraćanja u komandu, jer bi bili strijeljani svi do jednoga. Nakon dogovora na kojem smo zaključili da ćemo se svi priključiti N.O.P.-u, Radelj je tu tajnu povjerio i Kropenickom, pa je i on odlučio ići sa nama...

Tiha je i topla septembarska noć, mrkla, bez mjeseca. Izišli smo iz našeg bunkera, jedan po jedan noseći spremu. Dođosmo na most na kojem je bio na straži Bariša Vodanović, koji je šetajući veselo pjevao. On se bio ranije pripravio i odnio svoju spremu sa sobom. Ostao je sa Galovićem da pomognu Kropenickom oko postavljanja kapisla i korde. Mi smo pošli pod guste hrastove

zapadno od izvora, te čekali dok oni uredi posao oko miniranja. Svuda je tišina, samo cvrčak poremećuje tu noćnu tišinu. Najedanput nas iznenadi svjetlost, ali samo na čas pa se ugasi. Istim časom zasjaše se zrake po mostu, ali isto na čas. To je bio reflektor sa brodova koji su bili usidreni pred gostionom »Tete Jele«. Mislili smo, da smo gotovi, ali nije ništa bilo jer nas nijesu primijetili. Mi smo bili maskirani sa velikim spušenim granama hrastova, u čijom smo sjeni ostali. Treba iskreno priznati da smo se ustresli i bili kao da nas je udarila kap. Mislili smo da su obaznali za našu namjeru. Oni su mislili, možda, da dolazi netko u napad, jer su čuli razgovor. Kada je posao oko miniranja bio gotov, došli su k nama Kropenicki i drugovi. »Majku im njihovu, kao da im netko kazuje. Taman, postavio tri kapisle, a oni po meni reflektorom« kaže Kropenicki. »Sva sreća da Vas nijesu primijetili« reče Jemin Antun. »Ostao sam nepomično zaklonjen željeznom ogradom. Ali sam bio spravan, ako čujem da idu, da se odmah bacim u vodu. Ne bi brate živ u njihove šake« kaže Kropenicki.

»Kurane,² koliko je sati« pita Kropenicki. »Sada je osma« reče Kuran. »Onda znači eksplodirat će u devet i po.«

Krenusmo slabim puteljkom uza stranu, jedan za drugim. Slabo se vidi, ali se oči navikoše na tamu pa održavamo vezu kao stari partizani. Veza ide prva, ona znade putove kuda je manje opasno, jer ovuda kruže švapske patrole. Idemo jedan za drugim čas gore čas dolje, sad opet ispod maslina, pa preko nekih gomila kamenja, upravo nesređeni put. . .

Pošli smo dalje. U Dračevu selu veza se smijenila, i nastavismo put sada puno bolji. Prošli smo i Obuljeno, pa krenusmo prema Petrovu selu. Vrijeme je odmicalo, pa su i ta dva sata brzo prošla. Još nijesmo stigli u Petrovo selo, a sijevnulo na izvoru. Nakon par sekunda čula se i podmukla tutnjava. Stadosmo da vidimo što će biti dalje. Odmah iza toga čula se je puška, valjda stražareva na uzbunu. Nakon toga počese sa brodova pucati flakovi. Od »Tete Jele« do u brdo poviše izvora okiti se zrak svjetlećim mecima, razne boje. Sva oružja počese gađati u brdo. Domalo zapališe šumicu poviše stijena.

U KOMANDI MJESTA

Nakon dužeg počinka u selu Gromači, gdje smo se naspavali u hladu i pokrijepili hranom, krenusmo. Put je vodio u pravcu Hercegovine. Popodnevno sunce nam je grijalo u leđa, pa smo se bili oznojili. Komandant mjesta Pejzo pripovijedao nam je o pobjedama N.O.P. — a na raznim mjestima. To nas je zanimalo a i skraćivalo put.

Nedjelja 10. IX

Jutro smo proveli u pripremanju, čistili smo i sređivali spremu. Naše duge talijanice puške očistili smo i sredili municiju, bojeći se iznenadnog pokreta. . . .

Kada je ručak bio gotov ručali smo, te po naređenju dežurnog, postrojili se u dvorište. Iz komande je došao komandant, mladi povisoki pisar sa papirom, i onaj brko. Pisar nas je prozvao iz spisa koje je nosio u ruci. Nakon proziva spis je predao brki koji ga je stavio u torbicu. Tada je komandant uzeo riječ i objasnio nam ukratko važnost N.O.B i na koncu dodao: »Vi, drugovi, idete sada u Drugu dalm. prol. udarnu brigadu, koja je učestvovala u borbi na Sutjesci. Ona je slavna brigada, i radi toga morate biti ponosni što ćete postati njezini borci. Budite svojim rukovodiocima odani i poslušni, i neka vas sreća prati«. Krenusmo jedan po jedan. Dugi lanac pružio se brdom kao velika zmija. Uskim puteljkom gazilo je osamdeset i pet boraca, a brko je bio na čelu. Put je vodio u pravcu Povala polja. Putem smo doznali od brka da idemo u Zagoru kod Trebinja. Tamo je drugi i peti bataljon. Pripovijedao nam je da su sada došli iz Crne Gore.

DOLAZAK U BRIGADU

Čitav sat i pol hodili smo iz sela Tulje, uz visoku stranu. Uzani brdski put slabo se vidio u mrkloj noći. Teturali smo jedan za drugim, često posrćući i padajući. U malom seocu povrh brda, pologosmo da spavamo. Ne gledajući gdje ćemo leći, zamotasmo se u ono robe što je tko imao, te smo pospali kao zaklani. Sunce je bilo granulo na kuće oko nas, kad smo se probudili. . . Nakon toga mi krenusmo polako još uza stranu, pa onda vrhom brda, dok ne oborismo nizbrdo. . . »Vidite li« kaže drug Beno, ovdje su naši. U onoj tamo kući što se vidi sa crvenim krovom, tu je drugi i peti bataljon. Ovo doli su naše bolničarke, one peru borcima robu«. Sjedali smo dok se nijesmo odmorili, pa onda krenusmo jedan za drugim. Prođosmo pokraj cura koje su prale, i koje nas veselo pozdraviše. Odosmo puteljkom koji vodi do onih kuća koje su se bijelile u gustoj šumici. Tu nađosmo dosta drugova, koji nas veselo dočekaju i prijateljski s nami rukovaše. Pjesma se je čula o borbi na Sutjesci, u kojoj su ovi učestvovali. Osjećao sam se raspoložen i veseo kada se sastah sa starim borcima II dalm. prol. udarne brigade, koja se je svuda proslavila. Oni su mi pripovijedali o teškim danima koje su proživjeli, boreći se sa nadmoćnim neprijateljem. Odmah poslije podne, pozvaše nas poviše kuće, na jednu ledinu. Domalo dođe iz štaba nekoliko oficira, te nas pozvaše. Izabraše nekoliko mladića za kurire. Među njima Savinovića, Slijepčevića i Dupčića. Nas sa Rijeke rasporediše u II četvu drugog bataljona. . .

NAPAD NA KAMIONE

Veza je bila uspostavljena svuda pa i u ovim selima. Tako je ovih dana obavijestila da se u Slanome nalazi desetak kamiona koji su išli iz Zagreba. Ta kolona bila je puna svega pa i municije, a šoferi većinom Švabi. Bilo je s njima i

domobrinskih oficira, a i civila. Dubrovački odred sa komandrom Milanom Popovićem nalazio se kod sela Dubravice. Naša četa je bila u Mravinjcu, pa je u sklopu odreda učestvovala u napadu na kamione. Izabraše pogodno mjesto za doček, a to je između Majkova i Dubravice, gdje je u velikoj uvali cesta strma i puna okuka. Druga četa i dubrovački odred opkoliše okuku i čekahu kolonu. Kada je naišla zapucaše sa svih strana gađajući šofere. Kamioni počеше svrtati sa ceste na donju stranu, složiše se jedan do drugog. Švabi iznenađeni počеше iskakati dižući ruke u zrak. Šest kamiona u čas se složilo na gomilu, samo zadnji kamion koji je išao na većem rastojanju, bio je na Gajinu. Čuvši pucanje, vratio se u Slano i telefonski obavijestio bateriju na Šipanu. Naši na brzinu pokupiše plijen, i mobilisaše zarobljene da nosu u brdo s njima. Zapališe kamione, iz kojih je praskala preostala municija. Krenuše prema selu Mravinjcu, pa kada počеше pucati topovi, skrenuše u brdo. To se je dogodilo u ponedjeljak 9. X 1944.

U OSLOBOĐENOM DUBROVNIKU

Nakon male zakuske u selu Osojniku, strčali smo u Mokošicu gdje su nas čekali motorni čamci za prevoz. Prevezli smo se u Sustjepan. Tu nas postrojiše dva i dva, pa u laganom maršu dođosmo u Gruž, gdje nas smjestiše u novu zgradu duhanske stanice. Kuhari odmah stadoše pripremati večeru, a mi pođosmo na treći sprat. Ras-komodismo se, te poče pjesma i kolo. Momčići donesoše i harmoniku, uz koju je svirao komesar Jerko. Došlo je tu naših poznanaca i svojte, i nakupilo se curica i momčića koji se s nami vese-liše.

NA BOKI

Ujutro krenusmo u selo Stupanj gdje smo našli našu drugu četvu i ostale jedinice. Druga je četa bila puno stradala prije nekoliko dana ka-zivali su mi preživjeli borci. Bili su se spustili na more u borbu. Tu su ih opkolile Švabe, koji su došli sa brodovima i čamcima. Nastala je borba na život i smrt. Tukli su naši mitraljezi, ali sve je to malo pomagalo, švapsko je oružje bilo jače. Naših je poginulo dosta i teško ranjeno. Od dvadeset i pet boraca vratilo se možda svega petnaest. Ostalo je većina ranjeno....

U selu Stupnju provedosmo noći polazeći na položaj. Tukli smo njemačka gnijezda poviše sela Dobrote, uspješno. Prvu noć ugušismo mitraljeze koji su ugrožavali prolaz iz Veljeg sela u Stupanj. Onda drugu noć potpomagamo naše jedinice koje su jurišale u selo Dobrotu. Bila je to posljed-nja noć naše borbe, dana devetnaestog jedanaes-tog uveče. Naša pješadija zavukla se, uz pomoć bacača u srce Boke, ali još nije potpuno gotovo. Ostala je njihova teška artiljerija svuda po tvrđav-am iz kojih su nam zadavali jada. Najteža borba vodila se Ledenice—Risan. Na Ledenice jurišao je naš peti bataljon, te je u dvije noći likvidirao

neprijatelja, koji je ostavio stotine mrtvih. Na Risnu su vodile borbu skoro sve naše jedinice, te su se herojski borile.

PAD MOSTARA (15. VELJAČE)

Odmah jutrom 15. veljače nestalo je podmu-
kle tutnjave topova, te se ušutalo kao da nikog
nema živa. Čitav dan sjedimo kod vatre i razgo-
varamo se o svačemu. Najviše nas je čudilo, što
nema čuti buke topova koja nam je obikla uši-
ma. Među sobom smo nagađali da bi moglo biti
da je Mostar pao... Najviše nas je obradovalo
kada smo čuli za pad Mostara, jer nam je više
svakom dodijalo. Ja sam mislio da neću to do-
čekati, jer je bila, ne samo opasna borba, već ve-
lika studen. Kad se i sada gdjegod zamislim, ču-
dim se kako sam mogao izdržati. Više puta bi
na brisanom prostoru išao sa čitavom figurom i
ne bi se sklanjao. Vođnik Dušan Škundrić bi me
često opominjao i psovao da se zaklonim, a ja
nisam htio, pa me isto poštedio metak.

BORBE ISPOD VELEBITA (5—17. III)

Nakon dugačka i naporna putovanja, od ši-
rokog Brijega prema sjevernoj Dalmaciji, naša
četa stade na mali odmor u selu Badnju kod
Drniša... Ostali smo tu desetak dana, te nas
nezaboravije ni posjete iz Dubrovnika. Došle su
nam mnoge posjete; nekome žena, nekom majka,
nekom sestra, a nekome i vjerenica. Lijepo se bi-
lo sastati sa svojim.

POKRET UZ VELEBIT (veče 3/IV)

Toga dana dođosmo pred samu noć, poviše
jedne uvale u kojoj su dvije tri kuće. Tu smo
počinuli pa čekamo oružje i municiju, koje je
pošlo sa brodom. Kada je došao brod, pođoše
konjevoci na obalu i iznesoše sve na cestu. Konji
su pošli cestom prazni, a mi uzemosmo svaki svoj
dio bacača, te krenusmo puteljkom prema brdu.

U KARLOBAGU

Cestom strmom i krivom krećemo prema
moru. Tu ispod nas nalazi se varošica Karlobag.
Ugledali smo ga odmah nakon kratkog pješače-
nja. Leži na lijepom i ravnom položaju, pokraj
samog mora. Oko mora su velike zgrade, ali su
većinom porušene. Tu se je neprijatelj bio dobro
utvrdio, sudeći po mnogim bunkerima i iskopa-
nim rovovima. Naše su jedinice imale veliku
borbu oko njega, pričaju nam borci koje smo
našli na straži kod magazina.

OD KARLOBAGA DO JABLANCA

Dan 7/IV osvanuo je vedar i pun rose. Umili
smo se i opremili za polazak. Pod kola upregos-
mo dvije mazge i pomalo krenusmo cestom po-
kraj mora. Krenule su i ostale čete koje su se
tu nalazile. Odmah iza Karlobaga nalazimo poviše
puta nekoliko švapskih bunkera. Oko njih je

ležalo po desetak leševa još nezakopanih Švaba. Morem ispod nas išao je jedan motorni čamac. U njemu je, kako kažu, intendatura i municija za bacače i topove. Kazali su nam da sada imamo i topove koji idu za nama. Zato je naš artiljerijski vod i ostao u Karlobagu da ih čeka...

Odmakli smo od Karlobaga nekoliko kilometara, kad naiđosmo na jednu uvalu u kojoj je šprengovana cesta oko 80 m. Ne možemo sa našom »motorizacijom« proći. Okrenuli smo opet po partizanski: rastovarili kola i prenijeli teret na drugu stranu. Onda rastavili kola, te dio po dio prenijeli na drugu stranu, onda sastavili opet kola, natovarili, upregli i produžili kao da ništa nije bilo. Takovo nešto našli smo i na drugom mjestu, ali malo kraće. Ovdje je bio pogodniji teren, pa smo uzeli prazna sastavljena kola, te ih pomalo prenijeli. U putu sretosmo ljude iz okolnih sela. Išli su da prave razvaljenu cestu, jer idu za nama engleski kamioni sa topovima. Kasno u noć stigli smo u selo koje se zove Sv. Ivan. U tom selu, naime, u kući gdje smo noćili, doznali smo da su sa drugu stranu jednog brda, švapski topovi. To brdo nije daleko odavde, svega par kilometara. Naše su jedinice već na položaju. Izviđači su već bili u okršaju, jer je poginuo Josip Brunsko iz Dubrovnika, koji je bio u toj četi.

OPASNA BORBA

Svaki svoj dio od bacača uzeli smo na leđa, i krenusmo jedan za drugim. Ostavili smo kola i konje, koji će kasnije doći. Žene iz sela pomogše nam nositi municiju i ostali materijal. Kroz ograde između dva brdaša iziđosmo prijekim putem, i izađosmo opet na cestu. Počelo je svitati kad izađosmo na vrh. Tu smo počinuli dok se izvidi teren. Još nije ni sunce granulo, kad naltetješe dva aviona, koji su išli prema Karlobagu. Sakrili smo se u jednu ogradu ispod gustih hrastova. Avioni su bili kako izgleda švapski. Naše pješadijske jedinice su došle na mjesto odakle će udariti na neprijatelja, koji je počeo tući artiljerijom. Uhvatio je na nišan jedan komadić ceste pred nama. Tuče brzom paljbom po pet šest granata koje su eksplodirale po cesti i oko ceste, i pucali kao gromovi. Nama se trebalo prebacivati cestom u jednu uvalu, za brdo iza kojeg pucaju, i preko kojeg dolijetaju granate. Jedno se odelenje prebacilo, jedan po jedan, u velikom rastojanju i skokovima. Počeli smo se i mi prebacivati. Od silne grmljavine ne čuje se ništa. Ni zapovijed ne čujemo. Suvišno je bilo išta govoriti. Granate su dolijetale svaki minut, i padale oko nas. Mi bi iskoristili ono par sekundi, i prebacivali se na drugo mjesto, koje(g) smo već osmotrili. Onda bi čekali dok se iskrca slijedeća tura. Cesta je tuda bila malo usječena, ukupana u brdo, te nam je to dobro došlo. Zaklanjali smo se za taj usjek, da nas ne pogodi geler ili kamen. Tako smo se prebacivali jedan po jedan, čekajući kada će nekome zazviždati u glavu geler, ili raznijeti granata. Sreća nas je pratila, te nijesmo nijedan stradali...

Preko dolaca popesmo se do vrha ograde, koja je skoro pri vrhu brdaša. Ima nas puno, dva odeljenja i još komandir i komesar Juretić. Oni su već postavili vezu telefona sa našim topovima, telefon su smjestili ispod međe u jednu gustu draču. Naši su topovi ostali daleko iza nas, te ne mogu preko brisanog prostora. Trebalo je postaviti izvidnicu koja će kazivati pravac gađanja, a to je trebalo postaviti na ovo brdaše. Komandir je poslao Ogrestu i Čuma na izvidnicu, i oni se popeše na vrh odakle se vide švapski topovi. Mi smo namjestili dva bacača i to talijanska. Slavko Buljan i Kropeta Slovenac, dva vođe odeljenja. Ta dva bacača namjestili smo i čekamo municiju. Kad je artiljerijski vod donio bombe, odmah sam montirao na brzinu nekoliko njih i dodao Slavku i Kropeti. Komandir je naredio pucanje. Daljinu smo udesili prema kazivanju izvidnice, dok smo pravac uzeli otprilike i bacili po jednu bombu. Na tu eksploziju prvih bomba koji je izvidnica vidjela gdje su pale, oni nam javiše da se popravi cilj, kada smo ga pravili bacili smo još po jednu. Ove su pale na svoje mjesto, i to blizu topova. Tada je izvidnica javila da je dobro, i da tako produžimo. Komandir je naredio brzu paljbu. Ja sam kroz to vrijeme pripremio trideset i šest bomba, i poredah ih po zemlji jednu do druge. I Kropetina posluga pripremila je nešto za njih, tako da je kada su počeli pucati brzom paljbom, grmjelo oko topova. Slavko je u roku par minuta izbacio svih 36 bomba. I Kropeta je izbacio svoje, te čekamo dok izvodnica javi što će se dalje činiti. Ogresta je naredio da se obustavi paljba, dao je znak rukom. Granate topova prestale su proljetati poviše nas, jer su neke znale proći preko nas da bi je, što no se kaže, mogao dohvatiti rukom. Tako je jedna zalutala, te pala između nas i izvidnice. Komandir je mislio da je ubilo dvojicu na izvidnici, a oni su mislili da je pogodila nas... Nakon podugačkog zastoja pucanja s jedne i druge strane, začula se žestoka eksplozija, da se potresla zemlja. Komandir pita izvidnicu što je ono. Viče Ogresta, plješeće rukama po koljenima, i digoše se oba na noge ispod velikog kamena za kojim su bili zaklonjeni. Kažu da su šprengovali topove, i da se je digao veliki oblak dima, gdje su bili. Nakon toga pristali su bježati kao ljudi, kud koji. Ali naši borci bili su se već podvukli blizu njihovih bunkera, te su brzo pohvatani...

Dana 11. IV natovarili smo mazge, pokupili spremu i krenuli preko bunkera na cestu. Pošli smo preko ceste, te okrenusmo odlomkom uže ceste, koja vodi prema moru. Stigosmo ukraj mora u mjesto zvano Jablanac. Tu smo našli sve jedinice naše brigade. Puno mjesto vojske, oficira i podoficira. Tu nađoh brata i sestru i ostale moje poznate drugove. Razgovaramo kako je tko prošao u borbi. Rano popodne podijeliše nam večeru. Podijelili su nam i suhu hranu za dva dana, dvije konzerve i dva kruha. Pred sami zalaz sunca ukrcasmo se u brodove.

Počeli su motori brodova brujati, ali još ne krećemo. Smjestismo se po palubi broda, naslonivši se na ranca, i čekamo kad ćemo krenuti. Napokon je došao i taj čas. Krenusmo mirnim morem, koje je pred nama odsijevalo na mjesecini kao veliko zrcalo, kojem nema kraja. Tišina je, te osim motora koji je pomalo zujao, ništa se nije čulo.

Osjećala se malo hladna noć, pa smo prigrnuti i zbijeni jedan uz drugog, počeli i spavati. To putovanje oduljilo se, pa sam zbilja mislio da smo krenuli »za Egipat«, kako je govorio naš domišljati Curić... Pred samu zoru probudiše nas topovske granate, koje su zviždale poviše nas i padale u more. Pođekoja bi pala u brdo lijevo od nas, te gromovito eksplodirala. Ustali smo te gledamo gdje smo došli. Ulazimo u jednu uvalu punu šume s obe strane. Svanjiva. Tamo podaleko iza brda čuju se topovi koji pucaju svaki minut, po tri četiri jedan za drugim. Njihove kugle prelijeću poviše nas, i padaju u more ili brdo. Brodovi pristaju kraju i mornari spuštaju teška vrata prove, te na brzinu počeli smo izlaziti. Plićak je te ne može doći brod potpuno kraju, morali smo ići po moru dva tri koraka, a onda doći na suho. Komandir je naredio da uzimamo dijelove bacača, te da krećemo za ostalim jedinicama koje su se penjale uz brdo. Odmah smo krenuli seoskim putem uz jedan brijeg na kojemu su bile neke kuće. Svanulo je potpuno pa su se vidjeli borci kako zamiču desno preko brijega. Narod je izašao iz kuća i došao na put kojim smo prolazili. Od njih smo doznali da pucaju Švabe topovima s druge strane otoka. »Stoj gdje je tko« prenosi se preko veze. Kreću ćete prvog bataljona mimo nas. Od brata sam razumio, da oni idu desno u brdo, dok naši odoše putem. Čekamo pokret naslonjeni na jednu među. Obasjalo nas je i sunce, a još čekamo. Čujem šarca i ostalo sitno oružje, koje je sada počelo pucati. Poneki metak zazuji i oko nas.

»Pokret!« naređuje veza. Krenuli smo, i počeli se spuštavati niz brdo u jednu uvalu. Čim smo se spustili malo niže, počeli su flakovi koji su gađali oko nas. Kada smo sišli u uvalu, počesmo se penjati uz brdo. Idemo žurno. Skupa smo ja i Slavko i Ogresta. Domalo nas pristiže i Đeko Đemil, te borci inžinjerske čete koji su nosili municiju. Popesmo se blizu samog vrha gdje je bio puteljak. Nad puteljkom međa visoka jedan metar, koja je držala zemlju ovećeg doca posijanog žitom. Slavko je tu odmah izabrao mjesto za bacač. Komandir je naredio da idu dvojica na izvidnicu. Otišao je Ogresta i Đeko. I komandir je pošao da vidi gdje su, i odakle pucaju. Kad se je povratio preko žita, dvije bombe padoše blizu njega. Bile su od teškog bacača, i umalo nije poginuo. Sreća nije bio ni ranjen. Ja sam spravio bombe i čekao dok pane naređenje i u tom čekanju sam uzeo malo kruha i jedem. Videći to Slavko upita me:

»Ti ćeš pojesti danas oba kruha«.

»Hoću« odgovorim.

»A što ćeš sutra?»

»Ako padnu bunker, naći ću, a ako ne panu izginit ćemo, pa neće ni trebati« rekoš ugrizajući bijelog engleskog kruha. Smije se Slavko a i komandir. Prema nalogu izvidnice narihtali smo bacač na 1200 metara. Nakon prve granate povika Ogresta:

»Dvadeset metara lijevo, daljina dobra.« Odmah smo popravili nišan, jer moramo precizno gađati, komandir je rekao da je naša vojska zao kolila bunkere. Slabim nišanjenjem bi mogli pobiti naše. Pucali smo mi, a i ostali bacači, jer su bili tu u blizini svi, dok nije izvidnica viknula, da se obustavi paljba, jer da su naši već na bunkerima. To je bilo oko deset sati, kada je prestalo pucanje i završila borba. Kasnije sam razumio od naših boraca, da su ovdje bili sve većinom vojnici iz naše države, koji su služili neprijatelju. Oni su po dogovoru među sobom, pobili švapske starješine, i predali se našoj vojsci. Zato je u našim jedinicama bilo mnogo zarobljenika, većinom s otoka Raba, koji su nastavili borbu za nas.

POČINAK U LOPARU

Selo u koje smo se smjestili zove se Lopar. Tu smo ostali šest dana. Išli smo i na kupanje, na more, jer su nastali topli proljetni dani... Ovo šest dana brzo je prošlo. Osviće četvrtak, 19. travnja, vedar kao i ostali dani kojih smo ovdje proveli. Sunce još nije izišlo, a već su konji natovareni i spremjeni za pokret... Idemo tako i čakulamo, dok dođosmo kod jedne crkvice, odakle se vidi grad Rab. »Eno Ti, Nikša, Porporele i Dubrovnika« viknu Juričić Ogresti. »Boga mi jest isti kao i Dubrovnik, kad ga gledaš iz Srđa« kaže Brunsko. Spustismo se u grad, te odsjedosmo u jednom parku, koji nas je podsjećao na Gradac, poviše Danača u Dubrovniku. Kasnije smo sišli na rivu, gdje su bili postrojani Talijani, koji su bili u našim jedinicama. Došlo je naređenje da idu u Italiju. Pjevali su na rivi, postrojani i spremni za polazak. Rastali smo se stiskajući ruku jedan drugome.

BORBA NA CRESU

Te večeri 19/IV nakon večere krcamo se opet u brodove... Divna je proljetna noć, more mirno kao ulje. Sjaji se na mjesecini, pa izgleda kao staklena ploča, kojoj nema kraja. Brodovi plove jedan za drugim, tiho bez buke. Čuje se samo šum motora, ali i taj šum izgleda duboko pod nama. Mi se pomalo čakulajući naslonismo jedan na drugoga i pospasmu.

Probudio nas je dežurni i naredio da se spremimo. Pred nama se sasvim blizu vidjelo kopno. Mornari već spuštaju teška vrata i kroz nekoliko minuta pristali smo uz obalu Cresa. Malim uskim puteljkom popeli smo se uz brodatu i dosta strmu stranu u jedno selo. Odatle

smo nastavili cestom. Duga neprekidna kolona, čitava brigada, koračala je cestom obasjanom mjesecom, koji je bio na zalazu. Na jednom vrhuncu odakle cesta kreće niz brdo, zaustavili smo se, te posjedali jedan do drugoga. Najednom se začuje pucanje šarca čiji meci profijukaše iznad nas. Kasnije smo saznali da je to bio njemački kamion, koji je prevezio municiju za Mali Lošinj. Susreli se sa našima, te pucali braneci se, jer su ih naši iznenadili i začudili. Kazali su nam kasnije, da za naš pohod nije znala ni komanda u gradu. Čak su bili izišli i na zanimanje, na vježbu.

Krenuli smo niz strmu cestu za petim sektorom, koji nas je prestigao, dođosmo na mjesto odakle se vidi grad. Vidi se gusti grad s lijepim morskim zaljevom. Cesta vodi daleko poviše grada, koso strmim brdom prema sjeveru, odakle se vraća i dolazi u grad sa sjeverne strane. Mi odosmo cestom do više grada, i stadosmo na jednom zaravanku odakle smo imali pregled grada i okolice. Rastovarili smo mazge i puštili pokraj ceste da pasu. Mi po naredbi komandira Toljage sjedosmo pokraj ceste na sunce koje je tek pomolilo iza vrha. Najednom krenuše sa rive dva motorna čamca, jedan za drugim. »Da namjestimo bacač i zapucamo« govori Pero Vuletić komandiru. Komandir je odobrio da ih gađamo. Na brzinu namjestimo bacač i pustimo bombu, koja je pala daleko pred njih. Još dvije, koje su pale oko njih pa obustavismo pucanje. Brdski top opali granate sa jugoistočne strane, i prisili ih da pridu kraju. Kažu da su u njima bili njemački vođe i komandant Cresa.

Nakon malo vremena počeli su pucati flakovi i šarci po nama. Pucanje prolomi tišinu u gradu, a meci zasuše oko nas kao kiša. Kose grančice maslina kao kosa... Komandant brigade Bruno Vuletić naišao je na motorbiciklu te zazvao Đura Toljagu i naredio da pošalje jedan bacač u grad sa dobrom poslugom. Komandir odredi Pera Vuletića, a da on izabere poslugu po volji koga hoće. Vuletić je uzeo Rončevića i mene za bacač. Za konjevoca Vlaha Luja. Još je uzeo i Brunška, te smo se počeli pripremati. Ručali smo, jer je bilo već primaklo i podne, natovarili bacač i krenuli. Provlačeći se ispod maslina, kroz koje je vodio mali uski puteljak, spustili smo se u prve kuće blizu grada. U gradu se vode ulične borbe i samo se čuje razgovor oružjem. Nailazimo na mrtve, naše i njihove. Uskom ulicom stigismo do jedne veće česme, pod lipom, gdje se nalazio uništen flak. Ispred nas je samostan, a lijevom ulicom se dolazi do mora. Tu smo čekali daljnje naređenje. Počivajući u hladu promatrali smo svakojake prizore uličnih borbi. Naši oficiri i podoficiri pretražuju bunkere iskopane u zemlji izvodeći sakrivine Švabe... Pred nama u gradu pucanje, jauci i vika. Kasno poslijepodne komandant naredi da se namjesti bacač i tuče škola puna Švaba i odakle je najžešći otpor. Počeli smo tući, bacajući granatu za granatom, dok nijesmo skoro sve potrošili. Trebalo je sada ići po municiju, koja je bila daleko gore na cesti. To donošenje bombi

produžilo se do u kasnu noć. Pucnjava se produžila kroz noćnu tišinu a plamenovi iz oružja su pokazivali položaje naših jedinica oko grada. Borba se nastavila cijelu noć.

GRDA U NAŠIM RUKAMA. POLAZAK SA CRESA

Grad je osvanuo pun leševa... Po gradu nije bilo sigurno kretanje, jer je bilo posakrivano dosta fašista i Švaba, preobučenih u civilna odijela. I civili su se zbog fašističke propagande bili posakrivali, ali kad su uvidjeli da smo i mi ljudi koji se bore protiv domaćih fašista i okupatora počeli su izlaziti na ulicu i razgovarati s nama. Stariji ljudi znaju naš jezik, dok mlađarija zna vrlo malo, oni govore većinom talijanski. Na svim položajima je utihlo pucanje i nastala tišina. Nakon ogorčene borbe koja je trajala dva dana i noć, došla je druga noć mirna i tiha. Sakupljali smo nađenu municiju. Prema tadašnjem izvještaju koji je stigao zarobili smo trideset i četiri topa, trideset i pet teških bacača; i pedeset i jedan mitraljez. Također, pet sto šesdeset i dva Švaba, dok ih je dvjesto trideset i tri poginulo među kojima i komandant Cresa i šef fašističke stranke. Municija, hrane i robe nađeno je dosta. Tu smo se malo i mi ponovili. Preobukli smo se u čista njemačka ljetna odijela, a naša zimska i dotrajala bacili smo...

Dan 25. IV osvanuo je vedar. Ostavili smo grad, i krećemo prema sjeverozapadu, putem ispod zelenih maslina, između obrađenih dolaca posađenih bobom i kupusom. Sunce je počelo grijati sve jače a nas je oblijevao krupni znoj.

OSLOBOĐENJE ISTRE

Suza koja hlapi, već dok pada,
Pričaše nam o njoj. Ali sada
Teče sok, što nikad ne briše,
Povijest Istre sad se krvlju piše...

VI. Nazor

Malena uvala Brseč, ostatak će zabilježena i dugo će se spominjati. Na njeno žalost, u svitak zore dana 26/IV 1945. iskrcale su se jedinice Druge dalmatinske udarne brigade. Tu je ugazila prva noga bratskih proletera iz Jugoslavije na tlo posestrime Istre. Prevezeni brodoima sa otoka Cresa dođoše u pomoć svom narodu koji je godinama stenjao pod tuđinom. Rano ujutro izlazimo iz broda na neravno tlo. Gledamo naše brodove koji plove za nama, puni vojske. Zastave se vijaju na brodovima, te se vijore na laganom jutarnjem povjetarcu. Topovi sa Istre zakasniše. Njihove granate prebacuju daleko preko brodova, i pljuskuju u more. Mi, kako se tko iskrca, tako kreće sa svojom jedinicom. Dugački lanac se pružio uz brdovitu stranu, pa izgleda kao da se pružila dugačka zmija, kojoj je rep još u brodu. Naša kolona krenula je kroz liburnijska sela, koja su bila okićena slavolucima, na kojima su se vile zastave. Parole su svuda ispisane Partiji i Titu. Narod nas je gledao kako idemo, i donosio nam

vode kada bi malo počivali, jer smo na žegi od sunca žednjeli često. Dok nijesmo zašli među brda okrećemo se na oslobođene krajeve ispod Velebita. U moru ostadoše i otoci Rab i Cres, kojemu vidimo vrh, kao pramac nekog velikog broda. Naše neke jedinice pođoše cestom pokraj mora, koja je bila ispisana parolama. Još iz brda vide se bijela slova po crnom asfaltu. Slavoluke i parole je pripremila istarska omladina još u toku noći, da što veselije dočekaju braću iz hrvatskih krajeva. Omladina nas je dočekivala i pozdravljala, žene, ljudi i djeca izlazili su ispred kuća i gledali dugačku kolonu koja je zamicala preko brda. Zanoćismo u selu zvanom Lučetić, u jednoj maloj, ali čistoj kući. Ujutro smo krenuli dalje i zamakosmo u gustoj šumi opjevane Učke. Išli smo veselo kroz šumu hladovinom ispod krošnjastih stabala. Kasnije siđosmo na cestu kojom dođosmo na Veprinac. Tu smo našli omladinu koja je po ravnim zidovima velikih kuća pisala parole. Djevojke su pisale, a djeca držala kante s bojom. (Tu sam našao i onu kiticu pjesme koju sam napisao ispod naslova »Oslobođenje Istre«). Prema naređenju pošli smo na jedno malo brdašće, gdje je bila povećala crkva sa dosta visokim tornjem. Tu smo stali da namještamo bacač. Vjerojatno ćemo tući Opatiju, ali još ne znamo sigurno, jer se komandir negdje zadržao. Razgovarajući s jednim drvodjelcem, dobrim i poštenim Istraninom, saznali smo da su Švabi cijelu Istru utvrdili, te da topove imaju i u Opatiji. Pokazao nam je i gdje se nalaze, ali kako je taj dan bilo oblačno i maglovito, nijesmo mogli vidjeti ni kuće u Opatiji. Uskoro smo dobili naređenje da se otvori vatra na neprijateljske položaje u Opatiji. Pošto smo izbacili nekoliko mina hitno smo se morali povlačiti. Na brzinu smo rastavili bacač, natovarili i krenuli. Stanovništvo koje smo susretali pričalo nam je da cestom od Rijeke idu dva tenka i mnoštvo Švaba. Mi smo sišli na cestu i došli u sredinu sela. Tu su nas uputili kroz jednu šumu do zaseoka, gdje smo ostali do pred samu noć. Ujutro smo se zorom prebacili u jednu šumovitu uvalu. Tu smo bili prisiljeni ostati cijeli dan, jer su nas Švabe opkolile. Topovi pucaju po brdima oko nas sa svake strane. Sledovanje nije stiglo pa smo i ogladnjeli. U samu noć donijeli su nam civili nekoliko sepeta kuhanog krumpira, kojeg smo slatko pojeli. Tu se zajedno nalaze minobacačka i inženjerska četa. Pred noć počela je padati sitna proljetna kiša, pa smo se nekako smjestili spavati, gdje je ko znao i umio. Tokom noći Treća brigada je izvršila juriš i prekinula njemačko pucanje. Na Veprincu je bila velika borba, jer su se Švabi utvrdili u crkvi i pružali jak otpor. Sutradan smo se preselili u ono seoce blizu Veprinca, ali su borbe još trajale. Ručak su nam donijele dvije djevojčice i razdijelile svakome jednako... U toku slijedeće noći dođoše nas buditi. Ustali smo i na brzu ruku natovarili oružje i municiju, pa krenusmo dosta širokom ulicom u pravcu Veprinca.... Idući putem u selo počelo je svitati. Kad smo došli do prvih kuća, susrećemo se s našim

četama koje su išle za nama. Borci ne znajući tko ide, a misleći da je neprijatelj, zapucaše na nas i mi se nađosmo između dvije vatre. Jedva ih je Vuletić umirio i dokazao da smo naši.

Sada je nastao pakao. Neprijatelj je nakon ovog pohoda zapucao na nas iz svih oružja sa kojima su raspolagali. Najviše nam je zadavao jada njihov brdski top, koji je tukao po cesti i oko ceste, po našim borcima. Razvila se ogorčena borba koja je trajala dugo. Mi se jedva provukosmo u šumu kroz koju prolazi put za ono selo u kojem smo do sada bili. Oko deset sati namjestismo bacače, te udarismo po njima. Borci Treće brigade slomiše neprijatelja, te upadoše na mjesto gdje su bile Švabe. Mi smo tokom dana ostali na istom položaju i noćili, a u zoru se vratili na mjesto gdje smo bili prije dva dana.

Na tom mjestu smo ostali cijeli dan. Pred samu noć krećemo prema Opatiji na more. Tu smo opet naišli na nered koji je karakterističan za područje gdje jedna vojska pođe a druga dođe. Sve razbijeno i razbacano, mrtvih dosta. Hoteli i kuće strše prazni porazbijenih prozora, vrata i krovova, što su granate topova i bacača razbile. Bilo je opasno hodati kućama i oko njih, jer smo se bojali da nije minirano. Pošli smo cestom i tamo na kraju Opatije smjestili se u jednu veliku kuću, u kojoj su bili Švabe... U Opatiji smo ostali jedan dan sve dok nije došlo naređenje da krećemo. Pošli smo opet prema brdu cestom kroz šumu... Kada smo zašli cestom u šumu stigli smo kolonu zarobljenih Švaba. Bili su zastali jer ih djeca dočekaše sa kamenjem. Govorili su im: »Ti si onaj kaj si pljačkao u mojoj kući, je li aj« pa ga kamenom gađa. Drugi opet viče: »Eno ti onog koji je otjerao moju kravu neki dan«. Borci koji su ih vodili nijesu mogli na nikakav način da ih odstrane, jer uteku djeca u šumu pa udare kamenom onoga koji im je pravio zlo....

Stojeći tu i gledajući kaos u crkvi, nijesam ni primijetio kada uđoše u crkvu dvije starije žene i jedan čovjek, te uzdimali: »Jadna naša crkva. Bože što je doživjela, ah da ti se kosa naježi«. Zanosila je slovenski jedna od njih. »A tko je ovo porušio« usudih se zapitati. »Švabi, sinko« odgovori žena te nastavi: »Evo baš godina dana kako su nas protjerali i selo zapalili i porušili. Mi smo uspjeli pobjeći sa ono odjeće što se na nami našlo. Malo smo drugih stvari ponijeli jer nijesmo uspjeli uzeti ni ono vrijednosti što smo imali, sve je tu u pepelu. Mi smo se smjestili u druga sela, gdje je tko koga imao svoga, ili prijatelja, oni su nas primili. Bog im platio! Sada smo čuli da dolazi naša vojska, pa smo došli da vidimo kako izgledaju naši domovi, ali užasno da te obiđe strah gledajući u gomilu kamenja, eto vidite. Švabi su ovdje bili do jučer u jutro, pa kada su čuli da dolazite vi, onda su nekud strgnuli«, priča seljanka čisteći rupcem pune oči suza. Ovakovu sliku »dobroga i pobožnoga« okupatora nalazimo svud po Istri gdje nam je bilo najteže ratovanje, jer se čitava neprijateljska sila našla u Istri. I radi toga što je nama bio

nepoznat teren. Da nam nije narod išao na ruku u svakom pogledu bili bi i lošije prošli. Dvanaest dana borbe (od 26. IV do 8. V) bilo je užasno. Kroz tih dvanaest dana mi smo ostavili osam tisuća vrijednih boraca. Neprijatelj je prošao puno gore, jer pri samom oslobođenju Rijeke zarobljeno je oko deset hiljada. Poginulim ne znam ni broja, ali i njih je bilo puno, jer ležahu svuda oko ceste pokriveni samo kamenjem, jer ih nijesu imali kada zakopavati, trebalo je bježati. Naše jedinice su posljednju borbu imali oko Ilir-

ske Bistrice. Mi smo tada bili kod Kaštel Novog odakle smo iz jednog sela tukli neke položaje... U Pasjaku blizu Kaštel Novog, kada smo išli šumskim putem, doletiše dva aviona vrlo nisko. Mi smo se sakrili u šumu koja je bila gusta i nijesu nas opazili. To je bio zadnji prepad i time je za nas završen rat, jer je sutradan osvanuo 9. V a to je proglašenje mira. Nakon rasporeda i rasformiranja minobacačke čete u selu Dublju dana 10. V uputismo se prema Trstu.

**Izdavač i potpisnici Društvenog dogovora o izlaženju časopisa
»N A Š E M O R E«**

Socijalistički savez radnog naroda — Dubrovnik

Klub pomoraca »Miho Pracat« — Dubrovnik

Samoupravna interesna zajednica za kulturu općine Dubrovnik

Skupština općine Dubrovnik

Atlantska plovidba — Dubrovnik

Luka Dubrovnik — Dubrovnik

Mediterska plovidba — Korčula

**Društvo za proučavanje i unapređenje pomorstva Jugoslavije u
Dubrovniku**

Općinsko vijeće SSH — Dubrovnik

Biološki zavod — Dubrovnik

**ŽELE DA SVI ČITAOCI
U POTPUNOSTI BUDU ZADOVOLJNI ZNANSTVENIM,
STRUČNIM I ZANIMLJIVIM PRILOZIMA NA
STRANICAMA ČASOPISA »NAŠE MORE«**